

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

КУЧЕРОВА ОЛЬГА МИКОЛАЇВНА

УДК [027.21:316.77](477)(043.3)

**ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА
У ФОРМУВАННІ ОСВІТНЬО-КОМУНІКАЦІЙНОГО
ПРОСТОРУ УКРАЇНИ**

27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Харківській державній академії культури,
Міністерство культури України.

Науковий керівник: доктор наук із соціальних комунікацій, професор
Давидова Ірина Олександрівна,
Харківська державна академія культури,
завідувач кафедри бібліотекознавства
та соціальних комунікацій

Офіційні опоненти: доктор наук із соціальних комунікацій, професор
Біличенко Ольга Леонідівна,
Донбаський державний педагогічний університет
м. Слов'янськ, завідувач кафедри української
мови та літератури;

кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент
Грабар Наталя Григорівна,
Харківський національний технічний університет
сільського господарства імені Петра Василенка,
доцент кафедри культурних універсалій

Захист відбудеться «___» жовтня 2016 р. о «___» год. на засі-
данні спеціалізованої вченої ради Д 64.807.02 в Харківській державній
академії культури за адресою: 61057, м. Харків, Бурсацькій узвіз, 4.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Харків-
ської державної академії культури за адресою: 61057, м. Харків, Бур-
сацькій узвіз, 4.

Автореферат розіслано «___» вересня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. Г. Асєєв

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Розвиток інформаційного суспільства супроводжується виникненням нового типу інформаційної взаємодії в освітньому просторі. Визначна роль у цих процесах належить шкільній бібліотеці, яка є базовим компонентом створення і вдосконалення інформаційно-освітнього середовища середнього навчального закладу. В умовах інформатизації соціальних установ суспільства саме шкільна бібліотека має стати розвиненою складовою процесів комунікаційної трансформації освіти, активно сприяти гармонійному розвитку особистості шкільного віку, формувати її інформаційний світогляд.

Актуальність теми дисертаційного дослідження, її теоретична і практична значущість зумовлені наявністю існуючих протиріч між вимогами інформаційного суспільства до шкільних бібліотек як осередків інформаційно-освітнього впливу на школярів та невідповідністю організаційного, техніко-технологічного, сервісного стану шкільних бібліотек України, посиленням вимог користувачів до безпечності і комфортності інформаційного середовища і відсутністю теоретичних засад розбудови шкільного інформаційно-освітнього простору в умовах розгортання мережевих комунікацій.

Грунтовний аналіз фахових публікацій свідчить: незважаючи на певний науковий інтерес і важливе соціальне значення ролі шкільної бібліотеки як складової освітніх комунікацій, найважливіші аспекти означеної проблематики ще не набули глибокого і комплексного вирішення, що є додатковим свідченням актуальності й доцільності означеної теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження спрямовано на реалізацію Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України», законів України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про середню освіту»; концепцій «Інформатизації бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів», «Державної національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI»», інших законодавчих і програмних документів чинного уряду. Дисертаційне дослідження виконано згідно з планом науково-дослідної роботи Харківської державної академії культури в межах комплексного наукового дослідження «Документально-комунікаційні структури суспільства: інноваційні стратегії розвитку» (державний реєстраційний номер 0109U000512), що реалізується факультетом соціальних комунікацій.

Мета дисертації полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні діяльності шкільної бібліотеки як основи формування освітньо-комунікаційного простору середнього навчального закладу.

Відповідно до мети дисертаційного дослідження визначено **завдання**:

- з'ясувати стан наукової розробленості проблеми розвитку шкільної бібліотеки як складової освітніх комунікацій;
- визначити методи й теоретичну базу дослідження;
- дослідити генезис та основні етапи розвитку шкільних бібліотек в освітньому середовищі;
- охарактеризувати тенденції трансформації шкільних бібліотек в умовах реформування освітніх комунікацій;
- виявити гуманістичні тенденції розвитку шкільної бібліотеки й окреслити їх роль у формуванні нової просторової парадигми освіти;
- обґрунтувати диверсифікацію функцій шкільної бібліотеки;
- розробити концептуальну модель розвитку шкільної бібліотеки в системі освітньо-комунікаційного простору суспільства.

Об'єкт дослідження — бібліотека середнього навчального закладу.

Предмет дослідження — шкільна бібліотека як складова освітньо-комунікаційного простору середнього навчального закладу.

Методи дослідження. Для досягнення мети й вирішення завдань дисертації застосовано соціокомунікаційний, синергетичний, соціокультурний, історичний, системний та діяльнісний підходи, що дозволило осмислити шкільну бібліотеку як складову освітніх комунікацій, охарактеризувати тенденції їх трансформації в інформаційному суспільстві, обґрунтувати необхідність розгортання процесів гуманізації інформаційно-комунікаційного середовища шкільної бібліотеки як умови формування інформаційного світогляду учня, дослідити соціокомунікаційні функції шкільної бібліотеки та запропонувати теоретико-прикладну модель шкільного інформаційно-семантичного порталу. На різних етапах дослідження під час вирішення поставлених завдань використано такі методи: пошуку і систематизації наукової інформації — для визначення стану розробленості наукової проблеми; порівняльний аналіз — для вивчення сучасного стану функціонування шкільних бібліотек України; ієрархічної декомпозиції, термінологічний аналіз, моделювання, емпіричні методи анкетування і веб-аналітики.

Теоретичну базу дослідження забезпечили фундаментальні праці з теорії соціальних комунікацій (М. Василика, В. Ільганаєвої, А. Соколова, Ф. Шаркова, Е. Griffin та ін.), бібліотекознавства (Т. Берестової, В. Бородіної, О. Воскобойнікової-Гузєвої, В. Горового, Н. Грабар, І. Давидової, Є. Дрешер, С. Єзової, В. Ільганаєвої, С. Матліної, Ю. Мелентьєвої, А. Соколова, Дж. Шири, Г. Шемаєвої та ін.), документознавства та книгознавства

(А. Беловицької, О. Біліченко, Н. Кушнарєнко, В. Маркової, М. Слободяника, А. Соляник, Ю. Столярова, Г. Швецової-Водки та ін.), дослідження функціонування шкільних бібліотек (М. Васильченка, О. Громової, Т. Жукової, Є. Зуєвої, Є. Іванової, В. Капранова, Н. Крук, А. Малько, Є. Матвійчук, В. Мозгової, Д. Обєрг, В. Пашкової, П. Рогової, А. Соколова, І. Тихомирової, І. Хємчян, В. Чудинової, Б. Шульц-Джонс, Т. Янга, Є. Ястребцевої, G. Brown).

Зазначені методологічні підходи та методи дозволили на основі ґрунтовного аналізу теоретичних джерел, узагальнення емпіричного матеріалу обґрунтувати і системно вивчити об'єкт та предмет дослідження, розробити синтезуючу концепцію розвитку шкільної бібліотеки як складової освітніх комунікацій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

- визначено функціонально-діяльнісні ознаки і концептуальні засади комунікаційної трансформації шкільної бібліотеки в системі єдиного інформаційно-освітнього простору України;

- досліджено генезис шкільних бібліотек України в освітньому середовищі, з'ясовано етапи їх трансформації як підґрунтя подальшої модернізації в умовах гуманізації та інформатизації освіти;

- науково обґрунтовані теоретичні уявлення про диверсифікацію функцій шкільної бібліотеки, висвітлено її вплив на процеси формування комунікаційного простору системи освіти;

удосконалено:

- періодизацію розвитку шкільної бібліотеки як складової освітніх комунікацій,

- теоретичні засади функціонування шкільної бібліотеки в системі освітньо-комунікаційного простору;

- уявлення про інформаційно-комунікаційне середовище шкільної бібліотеки як інституалізований елемент соціокомунікаційного простору (макрорівень), сукупність соціальних, культурних, інформаційно-освітніх, комунікативних умов освіти і соціалізації учнів протягом навчання в середній школі (мікрорівень);

набуло подальшого розвитку:

- комплексне теоретичне уявлення про шкільну бібліотеку як складову освітніх комунікацій на основі дослідження їх діяльності в системі інформаційно-освітнього простору;

- уявлення про бібліотечні механізми соціалізації учнів як особливий елемент освітньо-комунікаційної практики;

- визначення сутності поняття «освітньо-комунікаційний простір».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації теоретико-методичні засади діяльності шкільної

бібліотеки як складової освітньо-комунікаційного простору створюють підґрунтя для практичної реалізації стратегічного завдання становлення в Україні інформаційного суспільства: формування якісних електронних освітніх ресурсів, які можуть використовувати як педагоги для формування і змістовного наповнення контентом інформаційно-комунікаційного середовища середнього навчального закладу, так і учні — для створення власного віртуального мережевого освітнього середовища.

Окремі положення і рекомендації дисертації реалізовано в науковій та освітній діяльності Харківської державної академії культури для вдосконалення й оновлення змісту, структури навчальних курсів «Бібліотекознавство», «Бібліотечно-інформаційне обслуговування», «Соціальні комунікації», про що свідчить акт про впровадження.

Особистий внесок здобувача. Текст дисертаційного дослідження виконано самостійно, наукові результати та висновки одержані дисертантом особисто. Усі фахові публікації за темою дисертаційного дослідження є одноосібними.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення, результати і висновки дисертаційного дослідження оприлюднені на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях: щорічній всеукраїнській науково-теоретичній конференції молодих учених «Культура та інформаційне суспільство XXI століття» (м. Харків, 2004–2015 рр.); IV міжнародній науково-практичній конференції «Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики» (м. Київ, 2007); міжнародній науковій конференції «Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань» (м. Харків, 2009); всеукраїнській науково-практичній конференції «Бібліотека XXI століття: перспективи та інновації» (м. Київ, 2015); міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів, молодих учених «Етюди культури» (м. Томськ, 2015); міждисциплінарній науково-практичній конференції «Мова. Наука. Культура», присвяченій 85-річчю ХНТУСГ ім. П. Василенка (м. Харків, 2015).

Публікації. Основні положення, наукові результати і висновки дисертаційного дослідження відображені у 21 (з яких 19 — одноосібні) публікаціях: 5 — статті в українських та зарубіжних наукових фахових виданнях; 2 — статті в методичних збірниках; 14 — доповіді на науково-теоретичних і науково-практичних конференціях, серед яких 2 тез виконано у співавторстві.

Структура дисертації підпорядкована досягненню мети і зумовлена завданнями дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків (на 8 сторінках), списку використаних джерел з 352 найменувань (на 37 сторінках). Загальний обсяг дисертації — 221 сторінка. Основний зміст викладено на 173 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми та її зв'язок з науковими програмами і планами, визначено об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження. Охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію результатів дисертації, публікації автора.

У **першому розділі «Бібліотека середнього навчального закладу як складова освітньо-комунікаційного простору»**, який містить два підрозділи, здійснено аналітичний огляд основних джерел дослідження проблеми, визначено методологічні підходи і методи її вирішення.

Теоретичним підґрунтям осмислення шкільної бібліотеки (ШБ) як складової системи освітніх комунікацій стали здобутки теорії соціальної комунікації, бібліотекознавства, соціальної інформатики, історії, культурології, соціології, педагогіки і психології. Значним теоретичним підґрунтям з питань функціонування бібліотек є праці Т. Берестової, О. Біличенко, В. Бородіної, М. Васильченка, О. Воскобойнікової-Гузєвої, В. Горового, Н. Грабар, І. Давидової, М. Дворкіної, Ю. Дрешер, С. Єзової, Т. Жукової, В. Ільганаєвої, Н. Кушнарєнко, О. Мар'їної, В. Маркової, С. Матліної, В. Мінкіної, Р. Мотульського, Л. Петрової, Є. Ратникової, М. Слободяника, А. Соляник, Ю. Столярова, І. Тихомирової, О. Черних, В. Чудинової, Г. Швецової-Водки, Г. Шемаєвої, Дж. Шири, Я. Шрайберга.

Теоретичну базу дослідження ШБ як складової сучасних освітніх комунікацій склали фундаментальні праці з теорії соціальних комунікацій М. Василика, В. Конєцької, В. Ільганаєвої, А. Мюллера, Г. Почепцова, А. Соколова, Ф. Шаркова, М. Gamble, Т. Gamble, E. Griffin. Визначенню онтологічно-комунікаційних аспектів ШБ сприяли фундаментальні положення філософії і концептуальні філософсько-культурологічні ідеї, висвітлені в дослідженнях В. Андрущенка, В. Возчикова, Н. Годзь, М. Д'яченка, М. Кастельса, В. Кременя, Н. Кропотової, В. Миронова, І. Тикунової, М. Шейка, а також фундаторів комунікативної філософії К. Апеля, Ю. Хаббермаса, М. Хайдеггера, К. Ясперса. Ці праці допомогли створити загальнотеоретичне підґрунтя дослідження шкільної бібліотеки як соціокомунікаційної системи організації буття особистості шкільного віку в межах освітнього мікросередовища.

Застосування пізнавальних можливостей соціокомунікаційного, синергетичного, соціокультурного, історичного, системного та діяльнісного підходів, а також методів: пошуку і систематизації наукової інформації, ієрархічної декомпозиції, порівняльного і термінологічного аналізу, моделювання, анкетування та веб-аналітики вможливило дослідження генезису

шкільних бібліотек в освітньому середовищі, обґрунтування напрямів їх трансформації в умовах реформування освіти та визначення напрямів диверсифікації їх функцій.

Стратегія дисертаційного дослідження ґрунтується на новій просторовій парадигмі, згідно з якою ці соціокомунікаційні інституції розглядаються як освітній та бібліотечний простір. На основі використання соціокультурного й історичного підходів простежено трансформацію діяльності ШБ, яка відбувається під впливом факторів освіти як зовнішнього щодо неї середовища. Доведено, що ШБ розвивається як наслідок історико-комунікаційної інтеграції бібліотечної, освітньої, соціокомунікативної субкультур у системі освітнього простору. При цьому базовим концептом осмислення обрано категорію освітньо-комунікаційного простору, який обґрунтовано як сукупність різних підпросторів — соціокультурного, інформаційно-освітнього, бібліотечного, комунікативного тощо.

Просторовий контекст проблеми нерозривно пов'язаний з осмисленням середовищного наповнення. Доведено, що освітня інформація, яка зберігається в шкільних бібліотечних фондах, розповсюджується в процесі соціальної комунікації на внутрішньому (мікро-) і зовнішньому (макро-) рівнях. Відповідно до системної методології структура ШБ досліджена як самостійна документально-комунікаційна система та компонент інформаційно-комунікаційного середовища середнього навчального закладу. Сукупність таких мікросередовищ створює інфраструктуру освітньо-комунікаційного простору України.

У соціокомунікаційному методологічному контексті розгляду ШБ базовим є поняття «документальна комунікація» — структуроутворюючий елемент інформаційно-освітнього простору, що забезпечує циркуляцію освітньої інформації, зокрема традиційних та електронних видань у системі документальних комунікацій інформаційного суспільства. Бібліотечне мікросередовище розглянуто як сукупність книжкового бібліотечного фонду й електронних ресурсів, внутрішніх технологічних бібліотечних процесів щодо їх формування (комплектування, обробка, збереження бібліотечного фонду) і зовнішньої бібліотечно-інформаційної діяльності з метою розповсюдження соціальної інформації, яку ШБ надає суб'єктам освітнього простору.

Відповідно до соціокультурних методологічних засад визначено, що метою формування освітньо-комунікаційного простору є розвиток культурної особистості в процесах навчання і соціалізації. Сучасна ШБ — дієвий механізм культури суспільства, що транслює її соціальні смисли через систему інформаційно-освітніх, наукових, професійних і міжособистісних комунікацій. Методологічні позиції синергетики сприяли дослідженню пи-

тань гуманізації інформаційно-комунікаційного середовища ШБ, що передбачає заміну лінійного набуття освітньої інформації нелінійним на основі застосування соціальних та інформаційно-комунікаційних технологій. Теоретичне осмислення бібліотечно-інформаційного обслуговування школярів та інформаційного супроводу методичної діяльності вчителів здійснено на методологічних засадах діяльнісного підходу.

У другому розділі «Історія та сучасний стан функціонування шкільних бібліотек України», який складається з чотирьох підрозділів, досліджено розвиток ШБ в освітньому середовищі в історичній ретроспективі, проаналізовані сучасні трансформаційні процеси в умовах інформатизації і гуманізації інформаційно-бібліотечної та освітньої діяльності.

На основі дослідження генезису шкільних бібліотек в освітньому середовищі України виокремлено такі історико-комунікаційні етапи: 1) становлення, пов'язане з зародженням культурних осередків в освітньому середовищі Київської Русі, що започаткувало подальшу структурування бібліотечних фондів при навчальних закладах (X–XVIII ст.); 2) інституціоналізації як особливого типу навчальної бібліотеки (XIX — поч. XX ст.); 3) трансформації в інтегрованій системі освіти та бібліотечного соціального інституту (XX ст.); 4) модернізації, яка розпочалася в 90-х рр. XX ст. і триває понині.

Підкреслено, що у XXI ст. комунікаційна трансформація шкільних бібліотек в інформаційному середовищі відбувається в напрямках їх комп'ютеризації, підключення до мережі Інтернет, упровадження автоматизованих інформаційно-бібліотечних систем, створення медіатек і надання доступу до електронних бібліотек і БД, зокрема шкільного підручника. Зазначено, що в умовах інформатизації трансформація діяльності шкільних бібліотек України пов'язана з техніко-технологічними процесами комунікаційного вдосконалення інформаційно-освітнього середовища середнього навчального закладу, що має сприяти розробці нової концепції їх розвитку.

На основі вивчення сучасного стану функціонування шкільних бібліотек України з'ясовано, що вони перебувають на різних етапах інформатизації: комп'ютеризації, автоматизації, інтернетизації, медіатизації. За даними Інституту модернізації змісту освіти України на 01.03.2016 р., загальна кількість ШБ складає 16072, серед них лише 6161 (38%) забезпечені комп'ютерною технікою, що суперечить рекомендаціям IFLA для шкільних бібліотек. Водночас, динаміка зростання автоматизації шкільних бібліотек України за 5 років становить 17%. Доведено, що процес інформатизації трансформує структуру і функції ШБ: автоматизуються робочі місця бібліотекарів, формуються електронні інформаційно-освітні ресурси, створюються медіатеки, упроваджуються веб-технології, здійснюється мережева

взаємодія бібліотечних та освітніх установ. На сучасному етапі автоматизації бібліотечних процесів створити комунікаційне середовище ШБ дозволяє застосування програми «1С: Шкільна бібліотека», АІБС «MARC SQL — версія для шкільних бібліотек», «ІРБІС», «Коха».

На основі проведеного дисертантом анкетування, в якому взяли участь 57 середніх навчальних закладів Харкова та Харківської області, визначено, що серед користувачів шкільних бібліотек 35% є молодшими школярами, 15% — учні середніх класів, 14% — старші школярі, 32,5% — учителі, 3% — адміністрація, 0,5% — батьки. За трьома формами розроблених анкет було виявлено інформаційні потреби різних груп користувачів (шкільних бібліотекарів, учнів, учителів). Аналіз відповідей щодо пріоритетних каналів отримання освітньої інформації дозволяє стверджувати, що перше місце посідають ресурси Інтернету, друге — шкільна бібліотека, третє — спеціалізовані книжкові крамниці навчальної та навчально-методичної літератури, четверте — обласні наукові бібліотеки.

Результати анкетування 125 учителів засвідчили, що основними мотивами їх звернення до ресурсів шкільного бібліотечно-інформаційного центру є: викладацька діяльність — 48%, підвищення кваліфікації — 32%, самоосвіта — 18%, наукова діяльність — 2%. Аналіз використання видань учнями свідчить, що найбільшим попитом користується художня та науково-популярна література для молодших школярів та учнів 5–6 класів (55% відвідувачів), 39% — підручники і навчальні посібники для профільної школи, 6% — довідкова література й енциклопедії. Слід відзначити позитивну оцінку учнями різних форм довідково-бібліографічного й комплексних форм тематичного інформування освітньою інформацією.

Анкетування засвідчило динаміку збільшення електронних видань, в умовах чого постійно зростає потреба українських школярів і вчителів у змістовому й різноманітному електронному освітньому контенті. Основним чинником звертання до них є відсутність у шкільних бібліотеках паперових джерел (79%), сумнівність інформаційних ресурсів Інтернету (21%). Проведене дисертантом анкетування дозволило з'ясувати, що 36% респондентів мають мобільні пристрої, які використовують для читання під час самоосвіти. Підкреслено, що ШБ значною мірою спеціалізується здебільшого на наданні доступу до освітньої інформації в мережі Інтернет.

На основі аналізу анкет з'ясовано, що переважна більшість шкільних бібліотек (94%), активно використовують такі види інформаційно-бібліотечного сервісу: створення веб-сторінки або веб-сайту (38%), проведення інтерактивних бібліотечних уроків (16%), створення шкільної електронної бібліотеки (12%) та електронних каталогів (10%), організація віртуальних книжкових виставок (7%), впровадження програмно-проектних

технологій (3%), проведення заходів з бібліотерапії (4,5%), надання електронних довідок (3,5%). Поряд з цим, 6% шкільних бібліотек взагалі не впроваджували інноваційних технологій, що унеможливило розгортання бібліотечно-інформаційної діяльності у мережевому комунікаційному середовищі.

У результаті моніторингу мережевого середовища України визначено, що лише 1% шкільних бібліотек представлено в українському сегменті Інтернет-простору, який утворюють 77 веб-сторінок на сайтах навчальних закладів і 12 окремих веб-сайтів. З'ясовано, що незначна кількість суб'єктів мережевого середовища та методична нерозробленість їх організаційної структури і змістового наповнення свідчать про початковий етап формування освітнього мережевого простору України.

Констатовано, що в умовах інформатизації посилюється значущість гуманізації інформаційно-комунікаційного середовища ШБ, в оточенні якого здійснюється доступ до соціально-ціннісних об'єктів культури в процесі бібліотечно-інформаційного обслуговування та налагоджуються процеси взаємодії особистості із соціальним оточенням, що сприяє гармонійному розвитку учнів. Гуманізація здійснюється за напрямками: 1) популяризації читання та виховання інформаційної культури; 2) соціоекологічного виховання під час краєзнавчої та естетичної бібліотечно-інформаційної діяльності; 3) застосування соціальних технологій як умови формування інформаційного світогляду учнів (соціальний інжиніринг та естетотерапія, зокрема бібліотерапія); 4) налагодження ефективної вербальної комунікації шкільного бібліотекаря як комунікатора культури з читачами (комунікантами); 5) моделювання та організації шкільного бібліотечного простору в процесі застосування архітектурних рішень, бібліотечного дизайну.

Нові соціальні і техніко-технологічні завдання шкільних бібліотек мають стати важливою концептуальною складовою гуманістичної стратегії їх розвитку в системі освіти.

У третьому розділі «**Напрями розвитку шкільної бібліотеки в системі освітніх комунікацій суспільства**», який складається з двох підрозділів, проаналізовано процес диверсифікації функцій бібліотек середніх навчальних закладів як умови їх ефективної адаптації до освітнього середовища; охарактеризовано існуючі моделі шкільної бібліотеки в Україні та країнах світу; запропоновано власну концептуальну модель як оптимальну умову їх модернізації.

На основі ґрунтовного аналізу спеціальної літератури виявлено, що функції ШБ змінювалися протягом її історико-еволюційного розвитку в системі освітніх комунікацій. Підкреслено, що ШБ завжди виконувала соціокомунікаційні функції — освітню, інформаційну, культурно-виховну, які

нині набувають нового осмислення в контексті формування мережевого освітнього простору.

Провідною функцією сучасної ШБ є комунікаційна, яка охоплює мережу й організаційну складові структури бібліотечно-інформаційної діяльності. Акцентовано, що мережева взаємодія шкільних бібліотек сприяє розподіленому комплектуванню фондів у мережевому електронному середовищі, створенню корпоративних електронних інформаційно-освітніх ресурсів. Крім цього, комунікаційна функція ШБ реалізується в процесах організації ефективного бібліотечного спілкування, виховання інформаційної і медіакультури. Означене дозволяє користувачеві ефективно здійснювати взаємодію і пошук освітньої інформації в мережевому інформаційному середовищі, критично оцінювати стихійний інформаційний контент, виокремлювати дійсно цінну інформацію, що має сприяти когнітивному розвитку особистості.

Процеси гуманізації та інформатизації освіти зумовили диверсифікацію функцій ШБ, що спричинило виникнення нових нормативних і концептуальних моделей, провідною з яких в Україні є модель шкільного бібліотечно-інформаційного центру (ШБІЦ). Обґрунтовано доцільність запозичення Україною кращого досвіду організації ШБІЦ, який існує в США.

Констатовано, що у світовій практиці діяльності шкільних бібліотек функціонують також інші моделі: шкільна медіатека (США, країни Європи), бібліотека як культурно-освітній центр (Китай, Японія), модель віртуального бібліотечного навчального середовища (США, Японія), моделі корпоративної взаємодії шкільних бібліотек (країни Європи, США), міжвідомчої бібліотечної взаємодії (Корея, Японія, країни Європи).

Дослідження виявлених моделей свідчить про те, що вони створювались завдяки інваріантному поєднанню і зміні окремих базисних елементів бібліотечних підрозділів освітнього закладу та налагодженню нових функціональних зв'язків. Виявлено, що їх особливістю є орієнтація не лише на виконання завдань інформаційної підтримки освітнього процесу, але й на здійснення педагогічної діяльності, у першу чергу — формування інформаційно-комунікаційних компетентностей учнів. Дослідження довело, що створені під час реалізації практичних проектів моделі набули організаційного оформлення в процесі створення відповідної нормативно-регламентуючої документації: положень, правил використання, штатного розпису, технологічних інструкцій.

Узагальнення існуючих теоретико-прикладних моделей шкільного інформаційно-освітнього простору уможливило розробку власної концептуальної моделі комунікаційної трансформації шкільної бібліотеки. Створення шкільного інформаційно-семантичного порталу забезпечить

шкільним бібліотекам якісно новий рівень каналів доступу до перевіреної освітньої інформації, уможливить вільний доступ до зовнішніх мережевих інформаційно-освітніх ресурсів та електронних баз даних, що має оптимізувати процеси формування освітньо-комунікаційного простору України.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження вирішено всі завдання, досягнуто мету дисертації, що дозволило дійти основних наукових висновків.

1. Стратегічним завданням розвитку інформаційного суспільства в Україні є формування інформаційно-освітнього простору країни. Чільне місце в цьому процесові посідають шкільні бібліотеки як нормативно окреслені структурні підрозділи і концептуальні базові компоненти інформаційно-освітнього середовища середніх навчальних закладів.

В умовах інтеграції освітніх комунікацій до глобального Інтернет-простору актуалізується необхідність підвищення ефективності функціонування шкільних бібліотек через створення інтерактивного і семантично насиченого комунікаційного освітнього простору. Свочасність дослідження означеної проблеми зумовлена й тим, що ШБ є складним, багатоаспектним об'єктом, який теоретично й практично недостатньо розроблений. Вона ще не була предметом спеціальних досліджень як складова освітньо-комунікаційного простору середнього навчального закладу.

2. Осмислення перспектив розвитку ШБ в системі освітніх комунікацій інформаційного суспільства потребувало комплексного методологічного підходу. Основою дисертаційного дослідження стали загальнотеоретичні принципи феноменології, комунікативної філософії і синергетики, загальнонаукові принципи соціокомунікаційного, соціокультурного, історичного, системного та діяльнісного підходів, дослідницькі методи, що дозволило запобігти фрагментарності й описовості наукової розробки проблеми, надати цілісне уявлення щодо сутності, властивостей, напрямів розвитку шкільної бібліотеки.

Евристичний потенціал соціокомунікаційного та системного підходів уможливив дослідження ШБ як комунікаційного феномену і складової освітнього простору, який протягом історико-еволюційного розвитку інтегрував різні види соціокомунікаційної діяльності. Використання соціокультурного й історичного підходів дозволило простежити трансформацію діяльності ШБ під впливом факторів освіти щодо її середовища. Залучення соціокультурних методологічних принципів дає змогу розглянути механізм зв'язку ШБ й освітнього середовища, наслідком якого є диверсифікація її функцій. Синергетичний підхід дозволив осмислити напрями гуманізації інформаційно-комунікаційного середовища ШБ, зокрема як умову форму-

вання інформаційного світогляду особистості учня. Теоретичне осмислення бібліотечно-інформаційного сервісу здійснено на методологічних засадах діяльнісного підходу, принципи якого використано під час дослідження різних видів інформаційного обслуговування в ШБ, спрямованого на задоволення інформаційних потреб користувачів (учнів, учителів, адміністрації, батьків).

У межах означених підходів застосовано методи: ієрархічної декомпозиції, термінологічного аналізу, моделювання, емпіричні (анкетування, веб-аналітики). Комплексна методологічна база дослідження окреслила стратегічно-теоретичний контекст роботи, дозволила досягти поставленої мети, що зумовило практичне значення і новизну дослідження.

3. Дослідження генезису шкільних бібліотек України дозволило обґрунтувати такі історико-комунікаційні етапи: становлення (X–XVIII ст.), інституціоналізації шкільної бібліотеки як особливого типу навчальної бібліотеки (XIX — поч. XX ст.), трансформації в інтегрованій системі освіти та бібліотечного соціального інституту (XX ст.), модернізації в умовах гуманізації та інформатизації освіти (поч. XXI ст.).

Важливою особливістю першого етапу є стохастичне створення рукописних зібрань навчальної літератури в культурних осередках Київської Русі, подальший перехід кількісних показників інформаційної складової освітнього середовища в якісні та формування бібліотечного фонду як системи. Другий етап характеризують процеси організаційно-функціональної трансформації освітнього мікросередовища, що сприяло виникненню перших освітянських бібліотек на поч. XIX ст., які надалі набули значного розвитку. Наступний етап характеризуються структуризацією бібліотечних фондів і подальшим виокремленням бібліотеки в самостійний підрозділ навчального закладу, що сприяло виникненню ШБ як особливого типу інформаційно-освітньої установи та розвитку їх мережі. Якісні особливості сучасного етапу пов'язані з процесами техніко-технологічної модернізації бібліотек цього типу, створенням динамічних організаційних структур, здатних до сталого розвитку і спрямованих на надання широкого спектра освітніх послуг.

Трансформація діяльності шкільних бібліотек України в XXI ст. відбувається в напрямках комп'ютеризації і підключення бібліотек до мережі Інтернет, упровадження АІБС, створення медіатеки і надання доступу до електронних бібліотек і БД, зокрема шкільного підручника. Відповідно до рівня інформатизації регіону й інформаційно-матеріального забезпечення окремих середніх навчальних закладів шкільні бібліотеки України перебувають на різних етапах інформатизації. Перший етап пов'язаний з комп'ютеризацією, другий — з автоматизацією бібліотечно-інформаційних

процесів, третій супроводжується підключенням до Інтернету, четвертий етап характеризує активне застосування медіатехнологій.

4. Вивчення сучасного стану функціонування шкільних бібліотек України свідчить про початковий етап входження до глобального освітнього комунікаційного простору, який характеризуються їх активною інтеграцією до інформаційних систем і мереж, подоланням просторово-часових бар'єрів, створенням комфортного інформаційно-комунікаційного середовища. Новими структуроутворюючими елементами бібліотечного мікросередовища є веб-сайт, електронні інформаційно-освітні ресурси, які сприяють впровадженню інноваційних форм бібліотечно-інформаційного сервісу. Утім, електронне інформаційно-комунікаційне середовище створено лише в 1,25% шкільних бібліотек України. На основі аналізу структури їх сайтів з'ясовано, що існує необхідність змістовного і різноманітного освітнього електронного контенту.

Потужним комунікаційним елементом вдосконалення інформаційного мікросередовища ШБ мають стати освітні електронні ресурси, зокрема електронні підручники, повнотекстові бази даних. Результати дослідження засвідчили, що бібліотечні фонди середніх навчальних закладів починають комплектуватися електронними виданнями: підручниками, навчальними посібниками, енциклопедіями, довідниками, мапами. Але динаміка комплектування цими виданнями та річні обсяги їх потоків залишаються недостатніми для забезпечення повноти й релевантності задоволення потреб споживачів освітньої інформації. В окремих регіонах шкільні бібліотеки створюють корпоративні електронні бібліотеки підручників, навчально-методичних посібників. Найефективнішими є шкільні електронні бібліотеки, координуючий центр створення яких — академії та інститути післядипломної педагогічної освіти.

5. В умовах інформатизації посилюється значущість гуманізації, яка забезпечує для особистості користувача шкільної бібліотеки (учня, учителя) задоволення його соціальних потреб у вивченні культурної спадщини та комунікаційної взаємодії. Основними напрямками гуманізації інформаційно-комунікаційного бібліотечного мікросередовища є такі: популяризація читання та виховання інформаційної культури; краснавча та естетична бібліотечно-інформаційна діяльність; застосування соціальних технологій в процесі формування інформаційного світогляду учнів; вербальна комунікація шкільного бібліотекаря з користувачами; моделювання та організація шкільного бібліотечного простору.

6. Розвиток ШБ розглянуто як наслідок синергічної інтеграції двох соціокомунікаційних інститутів — освіти і бібліотеки. Історико-комунікаційний дискурс довів, що структурно-функціональна організація шкільних біб-

ліотек виокремлювалася відповідно до розвитку інформаційно-освітнього мікросередовища, що зумовило поступове оформлення цих бібліотек як складової інформаційної інфраструктури освітнього простору країни.

Основні функції ШБ формувалися протягом її історико-еволюційного розвитку в системі освітніх комунікацій: освітня, інформаційна, культурно-виховна. Тенденції подальшого розширення функцій ШБ викликані гуманізацією та інформатизацією освіти як об'єктивними чинниками розвитку системи освітніх комунікацій інформаційного суспільства. За умов формування освітньо-комунікаційного простору суспільства ШБ активно розгортає комунікаційну та когнітивні функції.

7. Відповідно до диверсифікації функцій шкільна бібліотека має перетворитися на центральну соціокультурну та інформаційно-комунікативну складову освітніх комунікацій. Перспективи подальшого розвитку ШБ в системі освітніх комунікацій інформаційного суспільства осмислюються в контексті читання, когнітивного розвитку, виховання інформаційної культури особистості як умови адаптації до розгортання медіасередовища.

На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства комунікаційна функція ШБ як сутнісна соціальна функція набуває нових змістових і технологічних ознак, відповідно до чого вона є структуроутворюючим елементом формування освітнього простору середнього навчального закладу. Ця функція, крім процесів мережевого комплектування і обробки бібліотечного фонду та інформаційних ресурсів, надання до них доступу суб'єктам залежно від інформаційних і соціокультурних потреб, сприяє ефективному спілкуванню, вихованню інформаційної культури, розвитку критичного мислення тощо.

8. Диверсифікація функцій, зумовлена процесами вдосконалення інформаційно-освітнього мікросередовища і макропроцесами формування освітньо-комунікаційного простору України, сприяла виникненню нових нормативних і концептуальних моделей ШБ. Визначено чотири типові моделі ШБ: шкільний бібліотечно-інформаційний центр, культурно-освітній центр, бібліотека-медіатека (бібліотечний мультимедіацентр), віртуальний бібліотечно-освітній центр. Усі ці моделі можна визначити як інноваційні, що мають певні особливості: інтеграція традиційних і електронних носіїв інформації; нових інформаційних технологій для забезпечення вільного доступу до освітньої інформації; наявність сучасної системи пошуку інформації, що представлена на різних носіях; сприяння розвитку творчих здібностей школярів, їх інформаційних умінь і навичок як користувачів інформації.

9. У результаті проведеного дисертаційного дослідження запропоновано концептуальну модель створення семантичного шкільного інформаційно-освітнього порталу. Модель передбачає широкомасштабне використання уніфікованих та ідентифікованих освітніх ресурсів, метаданих, семантичних веб-сервісів, організованих на базі віртуального інформаційного навчально-комунікаційного середовища Інституту інноваційних технологій (Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського). Цей портал має стати ефективним інструментом системної інтеграції навчальної і довідкової інформації, змістовий контент якого сприятиме підвищенню реальної ефективності та якості інформаційного сервісу шкільних бібліотек, середньої освіти загалом.

Створення семантичного шкільного інформаційно-освітнього порталу забезпечить вільний доступ до електронних інформаційних ресурсів, БД освітнього спрямування та мультимедійного середовища, яке відрізнятиметься оригінальними комунікативними, технологічними, структурно-функціональними характеристиками інформаційного забезпечення освітнього процесу. Така форма організації мультимедійної он-лайнної взаємодії має стати інструментально-технологічною базою та інтегруючим комунікаційним середовищем забезпечення доступу до електронних навчальних підручників, словників, інтерактивних методичних посібників, що вможливить підвищення рівня підготовки суб'єктів освітнього процесу всією необхідною інформацією для здобуття якісних знань та адаптації їх до потреб суспільства.

Проведене дисертаційне дослідження повністю не вичерпує проблемних питань функціонування шкільних бібліотек України в умовах формування освітньо-комунікаційного простору інформаційного суспільства. Подальшого дослідження потребує обґрунтування теоретико-методологічних засад діяльності ШБ у медіасередовищі, вивчення зарубіжного досвіду їх модернізації, визначення шляхів оптимізації управління шкільною бібліотекою як складовою соціокомунікаційного простору.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях:

1. Кучерова О. М. Інформаційно-комунікаційне середовище загальноосвітнього середнього навчального закладу як елемент соціалізації підростаючого покоління // О. М. Кучерова // Вісн. Харків. держ. акад. культури: зб. наук. пр. / М-во культури і туризму України, Харків. держ. акад. культури; [ред. кол.: В. М. Шейко (відп. ред.) та ін.]; за заг. ред. В. М. Шейка. — Харків, 2008. — Вип. 23. — С. 157–164.

2. Кучерова О. М. Формування бібліотечного простору: соціокультурний підхід // О. М. Кучерова // Вісн. Харків. держ. акад. культури: зб. наук.

пр. / М-во культури і туризму України, Харків. держ. акад. культури; [ред. кол.: В. М. Шейко (відп. ред.) та ін.]; за заг. ред. В. М. Шейка. — Харків, 2009. — Вип. 24. — С. 164–172.

3. Кучерова О. М. Організаційно-функціональні трансформації шкільних бібліотек: історико-комунікаційний аспект // О. М. Кучерова // Вісн. Харків. держ. академії культури: зб. наук. пр. / М-во культури і туризму України, Харків. держ. акад. культури; [ред. кол.: В. М. Шейко (відп. ред.) та ін.]; за заг. ред. В. М. Шейка. — Харків, 2012. — Вип. 36. — С. 190–202.

4. Кучерова О. М. Модернізація бібліотек загальноосвітніх закладів у контексті гуманізації та інформатизації освіти // О. М. Кучерова // Вісн. Харків. держ. акад. культури : зб. наук. пр. / М-во культури і туризму України, Харків. держ. акад. культури; [ред. кол.: В. М. Шейко (відп. ред.) та ін.]; за заг. ред. В. М. Шейка. — Харків, 2012. — Вип. 37. — С. 85–95.

5. Кучерова О. Н. Коммуникационная функция школьных библиотек в условиях формирования образовательного пространства / О. Н. Кучерова // Культура : теория и практика : электронный научный журнал. — Вип. 3 (6) июнь-июль. — 2015. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://theoryofculture.ru/issues/48/771/???history=0&sample=121&ref=0>. — Загл. с екрана.

Матеріали та тези конференцій:

6. Кучерова О. М. Культурно-воспитательный потенциал сказки / О. Н. Кучерова, В. В. Костіна // Культура та інформаційне суспільство XXI століття: матеріали наук. конф. молодих учених, 22–23 квітня 2004 р. / Харків. держ. акад. культури ; Відп. ред. С. В. Сищенко. — Харків, ХДАК, 2004. — С. 66.

7. Кучерова О. М. Культурно-інформаційний потенціал бібліотеки / О. М. Кучерова // Культура та інформаційне суспільство XXI століття: матеріали наук. конф. молодих учених, 20–22 квітня 2005 р. / Харків. держ. акад. культури; Відп. ред. С. В. Сищенко. — Харків, ХДАК, 2005. — С. 175–176.

8. Кучерова О. М. Формування інформаційної культури молодшого школяра в процесі навчання / О. М. Кучерова, В. В. Костіна // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали наук. конф. молодих учених, 25–26 квітня 2006 р. / Харків. держ. акад. культури ; Відп. ред. С. В. Сищенко. — Харків, ХДАК, 2006. — С. 105–106.

9. Кучерова О. М. Формування культурно-освітнього простору шкільної бібліотеки // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали наук. конф. молодих учених, 24–25 квітня 2007 р. / Харків. держ. акад. культури; [редкол.: С. В. Сищенко та ін.]. — Харків: ХДАК, 2007. — С. 255–256.

10. Кучерова О. М. Гуманізація та інформатизація середовища шкільної бібліотеки / О. М. Кучерова // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики : матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, 21–23 травня 2007 р. / Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтв, Інститут держ. управління та інформаційної діяльності. — Київ, 2007. — С. 106–107.

11. Кучерова О. М. Бібліотечний простір: соціокомунікативний аспект розгляду / О. М. Кучерова // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 24–25 квітня 2008 р. / Харків. держ. акад. культури ; Відп. ред. С. В. Сищенко. — Харків, ХДАК, 2008. — С. 233.

12. Кучерова О. М. Соціокомунікаційна природа інформаційної діяльності шкільних бібліотек / О. М. Кучерова // Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань. У 2 ч. Ч. 2 : матеріали міжнародної наукової конференції, 26–27 лютого 2009 р. / [редкол.: В. М. Шейко та ін.]. — Харків, ХДАК, 2009. — С. 124–125.

13. Кучерова О. М. Техніко-технологічні трансформації інформаційного середовища дитячих та шкільних бібліотек / О. М. Кучерова // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 23–24 квітня 2009 р. / Харків. держ. акад. культури ; Відп. ред. Т. Д. Булах. — Харків, ХДАК, 2009. — С. 233.

14. Кучерова О. М. До проблеми формування інформаційно-комунікаційного середовища загальноосвітнього навчального закладу / О. М. Кучерова // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 19–20 квітня 2012 р. / Під ред. проф. В. М. Шейко та ін. — Харків : ХДАК, 2012. — С. 246–247.

15. Кучерова О. М. Шкільні бібліотечно-інформаційні центри в процесах комунікаційної трансформації освіти / О. М. Кучерова // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 24–25 квітня 2014 р. / [редкол.: В. М. Шейко та ін.]. — Харків : ХДАК, 2014. — С. 214–215.

16. Кучерова О. Н. Сказка как средство создания культурно-коммуникационной среды школьной библиотеки / О. Н. Кучерова // Этюды культуры : материалы международной научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых. Томск, 21 апреля 2015 г. / Под ред. Э. И. Черняка. — Томск : Изд-во Томск. ун-та, 2015. — С. 123–131.

17. Кучерова О. М. Шкільна бібліотека в процесах формування освітнього простору / О. М. Кучерова // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Бібліотека XXI століття: перспективи та інновації» (м. Київ, КНУКіМ, 23–24 квітня 2015 р.) / Україна: події, факти, комен-

тарі [редкол.: О. Онищенко та ін.]. — Київ : Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2015. — С. 67–69.

18. Кучерова О. М. Комунікаційна функція шкільних бібліотек як структуроутворюючий елемент освітнього простору / О. М. Кучерова // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 22–23 квітня 2015 р. / під ред. проф. В. М. Шейка та ін. — Харків : ХДАК, 2015. — С. 191.

19. Кучерова О. Формування екологічної свідомості засобами шкільної бібліотеки / О. Кучерова // Мова. Наука. Культура : зб. наук. пр. за матеріалами міждисциплінарної науково-практичної конференції, присвяченої 85-річчю Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка (Харків, 10 червня 2015 р.) / ХНТУСТ імені Петра Василенка. — Харків : «Міськдрук», 2015. — С.741–746.

Інші:

20. Кучерова О. М. Громадянське виховання школярів бібліотечними засобами (досвід теоретичного осмислення і практичного втілення) / О. М. Кучерова. — Харків: Управління освіти Київської районної ради. — 2004. — 34 с.

21. Кучерова О. М. Шкільна бібліотека як інформаційно-виховний центр навчального закладу // О. М. Кучерова // Майстерня гуманності. Інформаційний вісник № 11 / [За заг. ред. А. М. Єрмоли]. — Харків: Управління освіти Київської районної ради. — 2005. — С. 96–98.

АНОТАЦІЇ

Кучерова О. М. Шкільна бібліотека у формуванні освітньо-комунікаційного простору України. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 — книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство. — Харківська державна академія культури, Харків, 2016.

Дисертацію присвячено теоретико-методичному обґрунтуванню діяльності шкільної бібліотеки як основи формування освітньо-комунікаційного простору середнього навчального закладу.

Визначено функціонально-діяльнісні ознаки і концептуальні засади комунікаційної трансформації шкільної бібліотеки в системі єдиного інформаційно-освітнього простору України. Досліджено генезис шкільних бібліотек України в освітньому середовищі, з'ясовано етапи їх трансформації як підґрунтя подальшої модернізації в умовах гуманізації та інформатизації освіти. Науково обґрунтовані теоретичні уявлення про диверсифікацію

функцій шкільної бібліотеки, висвітлено її вплив на процеси формування комунікаційного простору системи освіти.

Запропонована модель семантичного шкільного інформаційно-освітнього порталу як інструментально-технологічної бази та інтегруючого комунікаційного середовища забезпечення доступу до освітньої інформації школярів та інших суб'єктів освітнього процесу для здобуття якісних знань та адаптації їх до потреб інформаційного суспільства. Визначено специфіку діяльності шкільних бібліотекарів, розкрито складові підвищення їх професійної компетентності.

Ключові слова: шкільна бібліотека, освітні комунікації, освітньо-комунікаційний простір, інформаційно-комунікаційне середовище, комунікаційна функція шкільної бібліотеки.

Кучерова О. Н. Школьная библиотека в формировании образовательно-коммуникационного пространства Украины. — Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по социальным коммуникациям по специальности 27.00.03 — книговедение, библиотекоеведение, библиографоведение. — Харьковская государственная академия культуры, Харьков, 2016.

Диссертация посвящена теоретико-методическому обоснованию деятельности школьной библиотеки как основы формирования образовательно-коммуникационного пространства.

Определены функционально-деятельностные свойства и концептуальные основы коммуникационной трансформации школьной библиотеки в системе информационно-образовательного пространства Украины.

Исследован генезис школьных библиотек Украины в образовательной среде, на основе чего выяснены этапы их трансформации как базиса дальнейшей модернизации в условиях гуманизации и информатизации образования. Научно обоснованы теоретические представления о диверсификации функций школьной библиотеки, выявлено ее влияние на процессы формирования коммуникационного пространства системы образования.

Усовершенствовано периодизацию развития школьной библиотеки как части образовательных коммуникаций; теоретические основы функционирования школьной библиотеки в системе образовательно-коммуникационного пространства; представление об информационно-коммуникационной среде школьной библиотеки как институализированного элемента социокоммуникационного пространства.

Теоретически обосновано представление о школьной библиотеке как части образовательных коммуникаций на основе исследования ее деятельности в системе информационно-образовательного пространства.

Разработаны библиотечные механизмы социализации учеников. Определена сущность понятия «образовательно-коммуникационное пространство».

Предложена модель семантического школьного информационно-образовательного портала как инструментально-технологической базы и интегрирующей коммуникационной среды обеспечения доступа к образовательной информации школьников и других субъектов образовательного процесса для получения качественных знаний и их адаптации к потребностям информационного общества. Определена специфика деятельности школьных библиотекарей, раскрыты составляющие повышения их профессиональной компетентности.

Показана необходимость гуманизации библиотечной среды в условиях информатизации по следующим направлениям: популяризация чтения и воспитание информационной культуры, социоэкологическое воспитание, использование социальных технологий с целью формирования информационного мировоззрения личности, эффективное вербальное общение школьного библиотекаря как коммуникатора культуры с читателями, моделирование и организация школьного библиотечного пространства.

В контексте рассмотрения новой пространственной парадигмы образования выяснено соотношение категорий «пространство» — «среда». Образовательно-коммуникационное пространство рассмотрено как совокупность различных подпространств — социокультурного, информационно-образовательного, библиотечного, коммуникативного. Инфраструктуру этого пространства составляют информационно-коммуникационные микросреды образовательных учреждений.

Развитие школьной библиотеки рассмотрено как синергетическая интеграция двух социокоммуникационных институтов — школы и библиотеки, в результате чего оформились функции: образовательная, информационная, культурно-воспитательная, коммуникационная и когнитивная. При этом коммуникационная функция школьной библиотеки теоретически обоснована как структурообразовательный элемент образовательного пространства.

Ключевые слова: школьная библиотека, образовательные коммуникации, образовательно-коммуникационное пространство, информационно-коммуникационная среда, коммуникационная функция школьной библиотеки.

Kucherova O. M. School libraries in the formation of educational and communication space of Ukraine. — Manuscript.

The thesis in support of the degree of Candidate of Science in Social Communications, specialty 27.00.03 — Bibliology, library science, bibliophology. — Kharkiv State Academy of Culture. — Kharkov, 2016.

The dissertation is dedicated to the development of theoretical and methodological foundations of functioning of the school library as part of the educational communication of the information society.

We analyzed the genesis of school libraries of Ukraine in the educational environment in order to develop scientific and practical recommendations of their modernization in terms of humanization and informatization of the education.

The studies the expansion diversification of the school library functions, theoretically grounded understanding of its communication function. Specific character of up-grading the skills of school librarians, up-grading professional competence under the conditions of post-diploma education. The theoretic analysis was carried out concerning functioning of a library of the general educational institution (cultural-educational center, school mediathec, school library-information center). The retrospective analysis of school library model and offered a new conceptual model as a condition to optimize the processes of formation of educational and communication space of Ukraine.

Key words: school library, educational communications, educational and communication space, informational and communication environment, communication function school library.

Підписано до друку _____ 2016 р. Формат 60x84/16.
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап. Друк. ризограф.
Умов. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. №.

ХДАК, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4
Надруковано в лаб. множ. техніки ХДАК